

Blågul nazism

Studiehandledning om nazism,
rasism och högerextremism

Forum för levande historia har i uppdrag att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen.

www.levandehistoria.se

Studiehandledningen är sammanställd av Forum för levande historia för att användas i samband med visning av dokumentärfilmen "Blågul Nazism 1-3" om svensk nazism före, under och efter andra världskriget.

Syftet är att stimulera till ökad kunskap om vad nazism, rasism och högerextremism innebär. Filmen och studiematerialet ökar kunskaperna om hur man granskar information från organisationer som företräder det vi brukar kalla högerextremism.

Studiehandledningen är indelad i sju studieavsnitt:

Inledning: Disposition av studiehandledningen	5
1. Nazismens återkomst i vår tid	6 – 10
2. Några hörnstenar i nazismens ideologi: Antidemokrati, nationalism, antisemitism och rasism	11 – 13
3. Andra världskriget: Några huvuddrag i händelseförloppet	14 – 18
4. "Den slutgiltiga lösningen"	19 – 21
5. Arbetsläger, koncentrationsläger och förintelsläger under det tyska naziväldet	22 – 23
6. Kalendarium över KL Auschwitz historia	24 – 33
7. Konsekvenserna av nazism och rasism	34 – 35

Inledning:

Disposition av studiehandledningen

Ett kompendium i sju avsnitt

Varje avsnitt består av tre delar:

- 1) en text som avser att ge mer kunskap och bakgrund kring filmernas ämnen
- 2) källhänvisningar om var man kan hitta mer information samt
- 3) förslag ”Att diskutera” för grupparbeten och seminarier

Handledningens avsnittstexter ger korta sammanfattningar av hur nazism, rasism och högerextremism kan beskrivas. Texterna ger även bakgrundsfakta till händelser som berörs i filmerna.

Frågorna ”att diskutera” för grupparbeten är bara förslag, studieledarna väljer frågeställningar, eller formulerar egna, utifrån gruppens behov. Studiehandledningen är skriven för såväl lärare som elever.

Kort om filmen:

”Blågul nazism” är en sammanfattning av ett filmmaterial från de senaste 15 åren. Här finns många unika sekvenser. Materialet kan delas upp i avsnitt eller visas i sin helhet. För känsliga grupper bör man eventuellt ta hänsyn till att det i filmens tredje del finns en sekvens om mordet på John Rhon.

”Blågul nazism 1-3” är producerade av Maida Eriksson, Karl-Axel Jansson, Ingemar Schmid och Tommy Wiberg.

1. Nazismens återkomst i vår tid.

I "Blågul nazism" skildras nynazism och rasism i Sverige i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Filmerna kan ge intryck av att nazismen plötsligt återkommit. I själva verket har det hela tiden funnits anhängare till ideologierna. Och det finns ett medvetet och långsiktigt arbete bakom de senaste årens nazistiska och rasistiska manifestationer.

Nazismen, eller nationalsocialismen, i Sverige dog inte ut efter andra världskrigets slut utan många av "de nationella" aktivisterna från 30- och 40-talen gick efter kriget under jorden. 1950 upplöstes visserligen Svensk Socialistisk Samling (SSS), ett parti som tidigare kallat sig Nationalsocialistiska Arbetarpartiet. I folkmun benämndes de ofta "lindholmarna" efter ledaren Sven-Olof Lindholm. Men åtskilliga av de gamla medlemmarna i Lindholms parti förblev nazister och ogillade nedläggningsbeslutet.

1956 bildades ett nytt svenskt nazistiskt parti under ledning av trädgårdsarbetaren Göran Assar Oredsson. Han hade inspirerats till att ta upp kampen för nazism vid ett möte med veteraner från tyska Waffen SS.

Oredssons parti kallades Nordiska Rikspartiet (NRP) och parti-programmet var till stor del kopierat från de gamla nazistpartierna. Många äldre nazister i Sverige anslöt sig till NRP.

Under 60- och 70-talen stod nazismen inte högt i kurs i Sverige. Bara ett fåtal nya medlemmar anslöt sig till NRP trots att de genomförde landsomfattande propagandakampanjer. Budskapen var framförallt invandrarfientlighet och hyllningar av Adolf Hitler och hans ställföreträdare Rudolf Hess. Hess avtjänade ett livstidsstraff i Spandau-fängelset för nazistiska brott under andra världskriget.

I mitten av 1980-talet lyckades Nordiska Rikspartiet (NRP) rekrytera en grupp unga aktivister som startar aggressiva propagandakampanjer. Bl.a. telefonterror och hotelser mot kända anti-rasister som tv- och revymannen Hagge Geigert och journalisten Ingrid Segerstedt Wiberg. Flera unga NRP-medlemmar begick också en serie grova våldsbrott mot homosexuella.

I slutet av 80-talet startades ett rockband i Göteborg som kallade sig "Dirlewanger". Namnet tog gruppen efter den tyska SS-generalen Oscar Dirlewanger, som under andra världskriget var befälhavare för en s.k. "Einsatzgruppe". De var särskilda förband med uppgift att systematiskt mörda civila judar, romer (zigenare) och andra som nazisterna ansåg var undermåliga ras-element. Rockbandet Dirlewanger gjorde under 90-talets början

stor succé bland många ungdomar i Sverige och blev föregångare till en rad efterföljande svenska s.k. vit-maktband.

På Adolf Hitlers födelsedag, 20 april, 1990, hölls ett möte i Medborgarhuset i Stockholm. Mötet brukar betecknas som starten för den grupp som kallade sig Vitt Ariskt Motstånd (VAM). Högtidstalare vid mötet var Göran Assar Oredsson, partiledaren i Nordiska Rikspartiet (NRP). Han såg sig själv som brobyggare mellan gamla och unga nazister. VAM var aldrig något parti i vanlig mening, utan ett s.k. nätverk, dvs. en rörelse bestående av olika grupperingar, som hade det gemensamt att de kallade sig ”rasmedvetna nationalsocialister”.

Åren 1992-1993 började unga nynazister genomföra gatudemonstrationer. 1 maj de två åren ställde de upp på Rosenlund i centrala Göteborg och hissade för första gången sedan andra världskriget den tyska nazistiska hakkorsflaggan på offentlig plats i Sverige. Anhängarna var klädda i svarta SS-inspirerade uniformer och skanderade ”Heil Hitler”. Polisen ingrep bara med skydd för demonstranterna, mot antirasistiska motattacker.

Nynazisterna finansierade sin verksamhet med utgivning av s.k. vit makt-musik på CD. De var snabba att ta IT-tekniken i bruk och det skapades många hemsidor med nazistiskt och rasistiskt innehåll. Sverige visade sig – med sin traditionellt liberala tryckfrihetslagstiftning – snabbt bli en fristad för tryckning och spridning av nynazistisk propaganda. Företag som Ragnarock i Helsingborg och Nordland i Stockholm blev betydelsefulla budskapsspridare för världsomspännande nazigrupper som Blood and Honour och terroristgruppen Combat 18.

I mitten av 90-talet begicks en serie grova brott med rasistiska och nazistiska förtecken. Bl.a. mördades den 14-årige John Hron i Kode norr om Göteborg av ett gäng unga nazistsympatisörer. Nynazisternas propaganda blev alltmer mer hotfull och den talade öppet om behovet av ”en väpnad kamp för den vita rasens överlevnad”. Framträdande VAM-ledare greps för vapenstöld och bankrån. Det var uppenbart att hotelserna följdes upp i aktiv handling.

Mot slutet av 90-talet fick nynazismen något fastare organisatoriska former. En grupp som kallade sig Nationalsocialistisk Front (NSF) intog en ledande position och genomförde en rad uppmärksammade demonstrationer, vit makt-konserter och möten. En annan organisation som sprider många affischer och flygblad i landets skolor kallar sig Nationell Ungdom. Den ingår i Svenska Motståndsrörelsen som i sin tur står vit-maktförlaget Nordland nära.

I december år 2000 lyckades nynazister och andra högerextrema grupper genomföra en samlad aktion i Salem utanför Stockholm. Dit kom över tusen personer från olika högerextrema, rasistiska och nazistiska organisationer för att hylla ”en stupad kamrat”, en 17-årig vit-maktmusiker som en vecka tidigare hade mördats av ett invandrargång. Manifestationen fick stor anslutning och många såg den som ett tecken på att nynazistiska och rasistiska tankegångar lever och kommer att leva även i framtiden.

I Salem hölls huvudtalen av ledare från Nationalsocialistisk Front, Blood and Honour och Nationell Ungdom. Bland demonstranterna fanns anhängare till många högerextrema grupperingar. Bl.a. deltog personer från det främlingsfientliga partiet Sverigedemokraterna, som hävdar att invandrarna kommer att göra ”svenskarna till minoritet i sitt eget land”. I valet år 2002 hade SD stora framgångar, jämfört med tidigare. Drygt 76 300 svenskar röstade på partiet som därmed fick 1,4 procent i riksdagsvalet. I kommunalvalen fick de extremnationalistiska partierna (det största är SD) 54 mandat i 31 kommuner.

Sverigedemokraterna bildades år 1988 av en grupp där flera hade ett förflutet i Nordiska Rikspartiet (NRP). Gruppen ledde partiet fram till mitten av 1990-talet då partiet började försöka rensa bort kopplingar till den mer renodlade nazism som fortlevt i efterkrigstidens Europa. År 1995 byttes partiledaren Anders Klarström ut mot Mikael Jansson. Det rasistiska inflytandet i partiet är dock fortfarande tydligt. Bl.a. säger sig partiet vilja ”repatriera”, dvs. sända tillbaka ”utomeuropeiska invandrare”. Man får inte komma från t ex Afrika, Latinamerika eller Asien i Sverigedemokraternas Sverige. Partiet hävdar att invandrare skall assimileras, alltså överge sin egen kultur och religion, och argumenterar mot ett mångkulturellt samhälle.

Här finns mer information:

Fil dr Helene Lööw: "Nazismen i Sverige 1980-1999",
Ordfront 1999.

"Extremhögern" av Anna-Lena Lodenius och Stieg Larsson,
Tiden 1994.

Sverker Oredsson, "Svensk oro. Offentlig fruktan i Sverige under
1900-talets senare hälft" 2003. Bokförlag, Nordic Academic Press.

Stéphane Bruchfeld: "Nationalsocialismens symboler",
Svenska kommittén mot antisemitism & Expo 1997.

Bosse Schön: "Svenskarna som stred för Hitler" och
"Där järnkorsen växer". Bokförlaget DN 1999 och 2001.

Stieg Larsson & Mikael Larsson: "Sverigedemokraterna.
Den nationella rörelsen." Ordfront/Expo 2001.

Gellert Tamas: "Lasermannen." Ordfront 2002.

Att diskutera:

Filmerna tar egentligen inte upp frågan om varför nynazism,
rasism etc. vinner nya anhängare i vår moderna tid. Har ni några
idéer och tankar kring det problemet? Lista orsaker som ni tror
kan ligga bakom.

- Ett sätt att skapa intresse för högerextrema rörelser är att sprida
vit makt-musik.
 - a) Vad är vit makt-musik?
 - b) Vad är det som attraherar med vit makt-musik?
 - c) Går det att tycka om och köpa skivor med vit makt-artister
utan att hålla med de åsikter som vit makt-musik står för?
 - d) Det finns svenska artister som sjunger om Sverige som
fosterland och hyllar vikingar och asatron (t ex Ultima Thule).
Ser du några problem med det?
- Kan vem som helst bli anhängare av högerextrema åsikter, eller
finns det några gemensamma nämnare för dem som sluter upp
bakom idéerna?
- Tror du att det finns nazister, rasister eller främlingsfientliga
personer i din närhet? Om du har det så skriv ner de exempel
som gör att du tror att de är nazister, rasister eller främlings-
fientliga.

- Hur anser ni att man ska bemöta nynazism och rasism? Låtsas att dom inte finns eller starta motangrepp? Vilka metoder är rätt att använda?
- Varför är det odemokratiskt att förbjuda nazistiska organisationer?
- Kommer det alltid att finnas högerextrema organisationer? Varför/varför inte?
- Var ligger det största ansvaret att försvara de demokratiska värdena; hos politikerna eller medborgarna?
- Går det att vara kritisk mot invandring utan att vara rasistiskt?
- Finns det positiv rasism?

2. Några hörnstenar i nazismens ideologi: Nationalism, antidemokrati, rasism. Eller "Ett land, ett folk, en ledare"!

År 1995 marscherade svenska och danska nynazister i Alingsås och skanderade "Vit makt – judeslakt". Slagorden var inte nya, judehatet har gamla anor. Det kallas antisemitism och är en sorts rasism, en idé om att människorna är grupperade i "raser" som har olika värde.

Rasen var det centrala för Hitler. Individen skulle vara underordnad rasen och nationen. Dessutom fanns en kult av ledaren. En sann nationalsocialist offrade gärna livet för "ledaren" der Führer.

Antisemitism är den form av rasism som är fiendlig mot judar och judendomen. Nazisterna anser att den "vita ariska rasen" står över alla andra raser och nazisterna hatade judarna mest av alla.

Partiprogrammet är entydigt: tyska medborgare av judisk börd ska berövas sina medborgerliga rättigheter. Det var också vad som gjordes när nazisterna kom till makten drygt ett decennium senare.

1921 hade det Tyska Nationalsocialistiska Arbetarpartiet ca 1 000 anhängare. Partiledaren Adolf Hitler betraktades då av de flesta som en politiskt betydelselös extremist. Men redan 1923 hade medlemsantalet ökat till 55 000. Därefter ökade antalet medlemmar lavinartat.

1925-26 gav Hitler ut boken "Mein Kampf" där han uttrycker sin ideologi och människosyn. Han kallar humanitet för "en blandning av dumhet, feghet och inbilskhet". Han deklarerar att demokratin måste "avlägsnas och störtas" och kallar riksdagen för "ett av mänsklighetens värsta förfallssymtom". Hitler föraktade majoritetsbeslut och hyllade "ledarskapsprincipen", dvs. den ledare som hade styrka nog att ta makten hade också rätt att härska över dem som betraktades som svaga.

Hitlers anspråk på att bli diktator var alltså tydligt formulerat långt innan han kom till makten.

Nationen var det centrala för Hitler som därför ansåg att individen är underordnad nationen och att en sann nationalsocialist gärna offrar livet för nationen och dess ledare. Det finns många politiska läror som har främjandet av nationen som ledstjärna. De brukar sammanfattas som "nationalistiska". Motsatsen till nationalistisk brukar kallas "internationalistisk".

Både antisemitism och Hitlers "nationella socialism" (allmänt förkortat: nazism) fick fäste i Sverige på 1920- och 30-talen. En rad organisationer växte fram, t ex Sveriges Fascistiska Kamporganisation (1926), Svenska Nationalsocialistiska Partiet (1931), Nationalsocialistiska Blocket (1933), Nationalsocialistiska Arbetarpartiet/SSS (1933), Sveriges Antijudiska Kampförbund (1941) m.fl.

Antisemitismen – hatet mot judarna – var stark under 1900-talets första decennier. Inte bara i Tyskland utan i hela Europa. Även i Sverige. I Göteborg utgavs t ex den antisemitiska tidningen "Vidi" mellan åren 1923 och 1931. Nationalsocialismen "adopterade" antisemitismen, intensifierade den och satte in den i ett s.k. rasideologiskt mönster där den "vita ariern" och "den germanska rasen" stod högst i värde på en "rasskala". Bl.a. slaver, romer och färgade ansågs vara lågtstående "untermenschen".

Genom den tyska nationalsocialismens maktövertagande i Tyskland 1933 förvandlades antisemitism och rasism från att ha varit vitt spridda attityder och fördomar hos enskilda människor till statsmaktens och de ledande skiktens genomtänkta ideologi.

Rasideologiskt tänkande fanns även i Sverige. Bl.a. tog det sig konkreta uttryck i riksdagens beslut 1921 om att inrätta Statens Rasbiologiska Institut och i de steriliseringskampanjer mot "oönskade raselement" som förekom mellan åren 1934 och 1975. Under denna tid steriliserades ca 70 000 svenska medborgare för att de inte skulle kunna sätta barn till världen. De ansågs bära på ett "undermåligt" rasarv. Det finns åtskilliga svenskar som ännu är i livet och som genomgått sterilisering av "rasygieniska" skäl.

Här finns mer information:

Harald Ofstad: "Vårt förakt för svaghet: nazismens normer och värderingar – och våra egna." Prisma 1987.

Lars M Andersson, "En jude är en jude, är en jude. Representation av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900 – 1930"

Sverker Oredsson "Svensk rädsla. Offentlig fruktan i Sverige under 1900-talets första hälft" 2001. Bokförlag, Nordic Academic Press.

Tomas Böhm: "Inte som vi! Psykologiska aspekter på främlingsfientlighet och rasism". Natur och Kultur 2002

"Antisemitismen. En historisk skildring i ord och bild" utgiven på svenska av Anne Frank-stiftelsen, Natur och Kultur 1991.

"Det eviga hatet – om nynazism, antisemitism och Radio Islam", antologi utgiven 1993 av Bonniers i samarbete med Svenska Kommittén Mot Antisemitism

Anna-Lena Lodenius och Per Wikström: "Vit makt och blågula drömmar." Natur och Kultur 1997.

Heléne Lööw: "Hakkorset och Wasakärven", doktorsavhandling från Historiska institutionen vid Göteborgs universitet utgiven 1990.

Att diskutera:

- Måste man ha en klart uttalad "rasideologi" för att vara rasist eller räcker det att nedvärdera och förakta människor med annan härkomst, hudfärg och kultur?
- Hur ser ni på att man i Sverige ända fram på 70-talet steriliserade människor för att de inte skulle kunna sprida dåliga anlag eller inte ansågs kunna ta hand om egna barn? Var det en form av rasism?
- Diskutera skillnaden mellan antisemitism, rasism och nazism.

3. Andra världskriget: Några huvuddrag i händelseförloppet.

Nazisternas förföljelser av judar trappades upp under andra världskriget, 1939 – 1945. Massmorden på civila ansågs vara en del av de tyska krigsansträngningarna. Men det fanns ingen militär logik i att binda stora elitförband inom SS för uppgiften att samla in och utplåna judarna i Europa.

Tvärt om blev ”kriget mot judarna” en moralisk, politisk och militär belastning för den tyska krigsmakten och bidrog sannolikt till att tyskarna snabbare förlorade kriget. Ett studium av folkmordet på Europas judar bör därför göras med krigshändelserna under andra världskriget som bakgrund.

Andra världskriget betraktas ofta av historikerna som en följd av första världskriget mellan 1914 och 1919.

Första världskriget hade förlorats av Tyskland och medfört en fredsuppgörelse i Versailles den 28 juni 1919 som betraktades som mycket ”hård” för tyskarna. Uppgårelsen innebar att Tyskland fick lämna ifrån sig landområden till Frankrike och Belgien. Samtidigt skapades Polen och Tjeckoslovakien på mark som tidigare hade tillhört Tyskland. Till det kom att Tyskland fick avstå från sina kolonier och dömdes till ett mycket högt krigsskadestånd; dessutom förklarades landet vara skyldigt till världskriget. Avsikten var att Tyskland skulle försvagas så att världen skulle slippa fler krig.

Det blev inte så. Världsekonomin var i början av 20-talet i svår kris med börskrascher och en enorm arbetslöshet. I det läget kom den f d österrikiske korpralen Adolf Hitler med sitt budskap om revansch, om upprustning, om reformer, om framtida tysk dominans i Europa. Det slagna och förnedrade tyska folket utlovades i förlängningen världsherravälde. Dessutom stod Hitler för en extrem rasism där judarna gjordes till syndabockar för allt som gått snett i Tyskland och Europa.

I början på 1930-talet var den ekonomiska depressionen svår i Tyskland och arbetslösheten var mycket hög. Detta skapade en grund för nazisternas frammarsch. Hitler fick starkt stöd genom löften om arbete, bröd och en stortysk framtid. I riksdagsvalet 1932 blev nationalsocialisterna det största partiet, dock utan att få egen majoritet. Men 1933 fick Hitler bilda regering och han utnyttjade en brand i riksdagshuset till att avskaffa demokratin i landet. Andra partier förbjöds och ledande oppositionella fängslades.

Västmakterna försökte möta Hitlers rustningar och aggressiva utrikespolitik med eftergifter. Detta tog Hitler som tecken på svaghet och han rustade än mer. I augusti 1939 slogs världen med häpnad genom nyheten om en icke aggressionspakt mellan Nazityskland och Sovjetunionen. Den 1 september anföll Tyskland Polen. Tidigare hade landet utan strid anslutit Österrike och i praktiken ockuperat Tjeckoslovakien. Det väpnade anfallet på Polen blev droppen för Storbritannien och Frankrike som den 3 september förklarar Tyskland krig. Andra världskriget var därmed i full gång.

Tyskarna nådde snabba framgångar i kriget mot Polen. Från andra hållet angreps Polen av Sovjetunionen, och en månad efter Tysklands anfall tvingades Polen att kapitulera. Landet delades upp mellan Tyskland och Sovjetunionen. I den tyskockuperade delen inleddes omedelbart hårda förföljelser av de polska judarna. De förlorade alla medborgerliga rättigheter och samlades ihop i getton, tvangs bära judestjärna och användes som slavarbetskraft för krigsindustrin.

Den 9 april 1940 invaderades Danmark och Norge av Nazityskland. En månad senare attackerades Belgien, Nederländerna och Frankrike. Den tyska krigsmakten bevisade åter sin effektivitet och inom några månader var nästan hela Västeuropa ockuperat av Hitler. I triumf paraderade han ända in i Paris som ”den oövervinnlige segerherren”. Ungefär samtidigt tas i största hemlighet ett stort koncentrationsläger i den polska staden Auschwitz nära Krakow i bruk.

Den 27 september 1940 stärkte Hitler sin makt ytterligare genom att ingå en militär pakt med Italien och Japan. Då återstod endast Storbritannien som Tysklands motståndare.

Det var i detta läge som Hitler tog det för nazisterna ödesdigra beslutet att anfälla Sovjetunionen. De tyska modernt utrustade arméerna har skördat enorma framgångar genom s.k. blixtkrig som gett Tyskland kontroll över nya stora landområden. De har ockuperat stora delar av Europa och håller miljoner människor i skräck och terror. Den 22 juni 1941 förklarar Tyskland, trots icke aggressionspakten, krig även mot Sovjetunionen. Därmed inleds den offensiv som förde Tyskland så långt som till Moskvas utkanter i december 1941.

Samtidigt med krigsframgångarna intensifierar Tyskland den militärt ologiska förföljelsen av Europas judar. S.k. Einsatzgruppe följer i de reguljära styrkornas kölvatten och har en huvuduppgift; att mörda. Civila män, kvinnor och barn föses ihop och skjuts utan

pardon. De flesta var judar. Det första förintelseläget i Polen, Chelmno, tas i bruk i december 1941.

Sovjetunionen bjöd dock allt starkare motstånd liksom Storbritannien under Churchills ledning. På sommaren 1941 blev dessa båda länder allierade.

Japan, som tillsammans med Tyskland och Italien bildat en trepartsmakt, axelmakterna, anföll så den 7 december 1941 den amerikanska flottbasen Pearl Harbour. Det innebar att USA drogs in i kriget.

Vid årsskiftet 1941/42 enades 26 allierade stater om gemensamma krigsmål. Stridslinjerna var därmed klara: det var "de allierade" med Storbritannien, USA och Sovjet i spetsen på den ena sidan mot "axelmakterna" med Tyskland, Italien och Japan på den andra. I stort sett hela världen var därmed involverad i kriget.

Sverige hade bistått Finland efter Sovjetunionens angrepp på detta land den 30 november år 1939, men när Tyskland angrep Danmark och Norge blev det inga hjälpinsatser. Under tiden juni 1940 – augusti 1943 var den svenska politiken klart tysklandvänlig. Över två miljoner tyska soldater transporterades på de svenska järnvägarna till och från Norge, dessutom hundra tusen vagnslaster med vapen. Under det sista krigsåret anpassades i stället den svenska politiken till de allierades krav.

I en rad stora slag begränsas därefter Tysklands och Japans framgångar. Många krigshistoriker hävdar att när de tyska styrkorna kapitulerade vid Stalingrad 31 januari – 2 februari 1943 så var kriget i praktiken avgjort. Sovjet kunde samla sig för att driva tillbaka tyskarna och påbörjade successivt en gigantisk motoffensiv på östfronten. Kriget förs man mot man från ishavet i norr till Svarta havet i syd.

Men Tyskland har fortfarande kraft att föra krig på en rad andra fronter. Det s.k. ubåtskriget, slaget om Atlanten, kulminerar våren 1943. Många fartyg, också från icke krigförande länder, går under. Även många svenska fartyg blev krigets offer. Ca 1 300 svenska sjömän som tjänstgjorde i handels- och fiskeflottorna fick sätta livet till efter minsprängningar och torpedanfall.

Trots Tysklands trängande behov av att använda alla sina resurser till de många krigsskådeplatserna fortsätter och intensifieras ett annat "krig", dvs. försöket att förinta Europas judar, romer och homosexuella i speciella förintelseläger. Resultatet blir att miljoner människor mördas i gaskammare och framför exekutionsplutoner. I det största förintelseläget, Auschwitz, är fem gaskammare nu i bruk och där dödas upp till 4 500 människor per dygn.

I september 1943 landstiger brittiska och amerikanska trupper i södra Italien och på Sicilien. Långsamt och under hårda strider tränger de tillbaka tyskarna från syd.

Nästan ett år senare, den 6 juni 1944, landstiger slutligen de allierade i Normandie. Det tredje riket, Tyskland, är då pressat i Europa från öster av Sovjetunionen, från söder och väster av Storbritannien och USA. I januari 1945 befriar Röda armén Auschwitz i Polen. Det fanns då 7 000 ännu levande i lägret. Den 15 april befriar engelska trupper koncentrationslägret Bergen-Belsen söder om Hamburg i Tyskland. Röda armén tränger under ursinniga gatustrider in i Berlin i slutet av april 1945.

Italiens Benito Mussolini avrättas den 29 april 1945 och dagen därpå begår Adolf Hitler självmord. Villkorlös tysk kapitulation och vapenstillstånd kom så den 8 maj 1945. Kriget mellan Japan och USA fortsatte dock ytterligare en tid. Först sedan USA släppt atombomberna över Hiroshima och Nagasaki kapitulerar även Japan den 2 september 1945.

Därmed var Andra världskriget över. Segrarna samlades i Potsdam från den 17 juli till den 2 augusti 1945 för att dra upp riktlinjerna för framtiden. Krigsförbrytarprocesser hölls mot de ledande tyska nazisterna. Även flera av dem som deltog i folkmordet på judarna ställdes inför rätta.

Än idag är det osäkert hur många som dog under andra världskriget. Uppskattningarna varierar mellan 35 och 55 miljoner människor. För Sovjetunionen anges att 11 miljoner soldater och 7 miljoner civila dödades. 4 miljoner tyskar, varav 3,5 miljoner soldater, dog medan 6 miljoner judar mördades i förintelsläger, arbetsläger, av exekutionspatruller och i getton. Till det kommer alla mördade romer, Jehovas vittnen, homosexuella och handikappade. Än i dag pågår jakten efter nazistiska brottslingar som aldrig ställdes inför rätta. I t ex Auschwitz tjänstgjorde totalt 7 000 SS-vakter mellan 1940 och januari 1945. Bara en bråkdel av dessa har blivit lagförda och dömda.

Här finns mer information:

”Krönika över det 20:e århundradet”, Bonniers 1988

Alf W Johansson: ”Den nazistiska utmaningen – aspekter på andra världskriget.” Prisma 2000.

www.levandehistoria.se: Hemsida för Forum för levande historia. Här finns både aktuella tips, hänvisning till evenemang och länkar.

www.expo.se: Hemsida för tidningen Expo.

www.levandehistoria.goteborg.se: Levande historia i Göteborg svarar för denna sida. Här finns också många länkar.

Att diskutera:

- Har ni själva hört berättelser från släktingar eller vänner som på något sätt direkt berördes av andra världskriget?
- Hur kunde ungefär 30 % av tyska befolkningen rösta på ett parti som förespråkade bortskaffandet av demokratin och avskaffandet av medborgerliga rättigheter för stora delar av den tyska befolkningen?

4. Den slutgiltiga lösningen

Adolf Hitler gjorde tidigt klart vilket öde som väntade judarna om han skulle komma till makten. Så här skrev han i ett brev daterat i München den 16 september 1919:

”Den förnuftsmässiga antisemitismen går ut på att med lagens hjälp systematiskt bekämpa och upphäva de privilegier juden äger till skillnad från andra utlänningar som vistas bland oss (utlänningslagstiftning). Det slutgiltiga målet måste emellertid vara orubbligt, nämligen att få bort judarna över huvud taget.”

När Hitler kom till makten 1933 startade partiet genast organiserade förföljelser av de tyska judarna. De första koncentrationslägren inrättades. Mängder av nya lagar infördes, som berövade judarna alla medborgerliga och ekonomiska rättigheter. Nazisterna försökte med hjälp av trakasserier och pöbelattacker jaga ut så många som möjligt ur landet. Tyskland skulle göras ”judefritt” (Judenrein) genom ”export”. En del judar sökte sig till Sverige, men både den svenska opinionen och den svenska regeringspolitiken var synnerligen restriktiv i fråga om asyl till judiska flyktingar.

När andra världskriget 1939 startat insåg nazisterna att ”exportmetoden” inte kunde göra Tyskland och de ockuperade områdena ”judefritt”. Därför började de att ”lösa judefrågan” genom att rent fysiskt försöka utrota hela Europas judiska befolkning.

Exakt när den ordern uttalades är inte känt, men vid den s.k. Wannseekonferensen utanför Berlin den 20 januari 1942, under ledning av SS säkerhetschef Reinhard Heydrich, drogs riktlinjer upp för ”den slutgiltiga lösningen av judefrågan”. Innebörden var att Europas judar skulle samlas ihop och deporteras till avlägset belägna läger för att därefter systematiskt mördas. Ansvaret för hanteringen anförtroddes Hitlers elitarmé, SS.

Massmord på judar förekom så tidigt som sommaren 1941 i samband med den tyska invasionen i bl.a. Riga och Vilnius. I Chelmno i det ockuperade Polen togs gaskamrar i bruk i december 1941. Chelmno var det första lägret som bara hade en uppgift: att förinta judar. Under 1942 etableras det industriella massmördandet i stor skala i flera läger. Det största hette Auschwitz-Birkenau.

”Den slutgiltiga lösningen av judefrågan” skulle genomföras under största sekretess. Det var förenat med dödsstraff att sprida uppgifter om lägren och de nazistiska ledarna talade sällan eller aldrig öppet om vad som pågick. Det finns dock protokoll bevarade från en konferens 1943 där SS riksledare Heinrich Himmler tog bladet från munnen.

Himmler höll anförandet inför riks- och distriktsledarna i Gyllene salen i Posen (Poznan) den 6 oktober 1943. Talet var ett led i Hitlers plan att se till att alla hans viktigaste anhängare gjordes delaktiga i den politiska och moraliska katastrof som han släppt lös genom den fysiska likvideringen av judarna. De allierade hade redan i december 1942 tillkännagivet att de avsåg att åtala alla misstänkta krigsförbrytare som deltog i den tyska regeringens "bestialiska utrotning av Europas judar". Genom Himmlers tal skulle de ledande nazisterna dras in i nätet så att ingen vågade bryta ledet och hävda att han var oskyldig eller ingenting visste. Himmler sa bl.a. följande i talet:

"Jag ber er att lyssna på, men aldrig tala om, det jag säger till er här idag.

Vi ställdes, förstår ni, inför frågan: "Vad ska vi göra med kvinnorna och barnen?" Jag bestämde mig för att försöka hitta en entydig lösning. För jag tyckte inte att jag hade rätt att förintä – det vill säga döda eller låta döda – männen, men att låta deras barn växa upp så att de kan hämnas på våra söner och barnbarn.

Vi tvingades ta det svåra beslutet att utplåna detta folk från jordens yta. För den organisation (SS) som tvingades utföra denna order var det den svåraste vi någonsin fått. Jag tror mig har förstått att den har utförts utan att våra mäns eller ledares förstånd eller själar har tagit skada."

Här finns mer information:

Stéphane Bruchfeld och Paul A Levine: "Om detta må ni berätta." Kan beställas kostnadsfritt från Forum för levande historias hemsida, www.levandehistoria.se

Primo Levi: "Är detta en människa?" En överlevande berättar. Bonniers 1998.

Gitta Sereny: "Vid avgrunden – Från barmhärtighetsmord till folkförintelse." Ordfront 2 000. Om kommandanten i Treblinka. www.levandehistoria.se

Att diskutera:

- Går det att frånsäga sig ansvaret genom att säga att jag bara lydde order, eller har individen det övergripande ansvaret för sina handlingar?
- Varför tror ni att nazisterna övergav "exportmetoden" och i stället började döda judarna?
- Om det blivit känt vad "Den slutgiltiga lösningen" innebar, tror ni att tyska folket accepterat åtgärderna?

5. Arbetsläger, koncentrationsläger, krigsfångläger och förintelsläger under det tyska naziväldet.

Under nazisternas välde i Europa inrättades sammanlagt flera hundra läger där fångar dog av slavarbete, medicinska experiment, svält och sjukdomar som tyfus och lungdot. I alla läger förekom också direkta avrättningar och mord på civila människor. I några av lägren genomfördes systematiska massmord på civila, främst drabbades judar, romer och andra "undermåliga raselement". Dessa läger brukar kallas "dödsläger".

Ofta används begreppet "koncentrationsläger" som samlingsnamn för alla typer av läger. Det leder till en del missuppfattningar om lägrens olika uppgifter och karaktär. De flesta historiker brukar hävda att det fanns sex "dödsläger" eller "förintelsläger": Chelmno, Belzec, Sobibor, Treblinka, Majdanek och Auschwitz-Birkenau. Alla dessa läger var belägna i Polen.

Fyra av dem inrättades i ödsliga skogsområden: Belzec, Chelmno, Sobibor och Treblinka. Dessa fyra läger hade en enda uppgift: att förinta människor. Där fanns inte många baracker eller taggrådsinrättade ytor för förvaring av fångar. Det behövdes inte eftersom i stort sett alla mördades så fort tågtransporterna anlände. I huvudsak användes gasning som mordmetod på dessa platser.

I Auschwitz-Birkenau och Majdanek begicks också massmord med hjälp av gas. Men båda dessa läger hade också i uppgift att leverera slavarbetskraft till den tyska krigsindustrin. Där genomfördes s.k. selektioner där de arbetsdugliga valdes ut och förpassades till närbelägna industrier – t ex IG Farben i Auschwitz – eller till krigsindustrier i Tyskland. De som inte dög till arbete (äldre, barn och sjuka) mördades i gaskamrarna. Birkenau i Auschwitz utvecklades dock under krigets gång allt mer mot att bli ett renodlat dödsläger.

Andra koncentrationsläger hade andra uppgifter. T ex Dachau utanför München inrättades redan 1933 och fungerade som straffläger för politiska fångar ända till krigsslutet 1945. Många tyska politiker som opponerade sig mot Hitler hamnade här. Likaså många framstående intellektuella, de flesta av judisk börd. Bergen-Belsen var beläget i Tyskland söder om Hamburg. Lägrät inrättades 1940 och blev de första åren ett krigsfångläger. 1943 tog SS över och det placerades flera tusen judar i lägrät. 1944 fördes fångar från många olika läger som inte längre fungerade till Bergen-Belsen.

På vårvintern 1945 hopar sig tusentals fångar som kommer från läger nära fronten. Kaos utbryter i Bergen-Belsen och 10 000-tals fångar dör av sjukdomar och svält varje månad. Bergen-Belsen befrias av brittiska trupper den 15 april 1945.

Här finns mer information:

Stephane Bruchfeld och Paul Levin: "Om detta må ni berätta..."
Kan beställas kostnadsfritt från Forum för levande historias hemsida, www.levandehistoria.se

Yehuda Bauer: "Förintelsen i perspektiv." Natur och Kultur 2001.

Ingvar Svanberg och Mattias Tydén: "Sverige och Förintelsen."
Arena 1997.

Y Halevy (red): "Historical Atlas of The Holocaust",
Washington DC 1996.

6. Kalendarium över KL¹ Auschwitz historia.

KL Auschwitz var det största tyska koncentrationslägret under andra världskriget. Det bestod inte av ett enda läger, utan utgjorde ett komplex om ca 40 inhägnade lägerområden. Mellan 1,1 och 1,5 miljoner människor, främst judar men även polska och sovjetiska krigsfångar, zigenare, homosexuella och politiska motståndare mördades i Auschwitz-komplexet. Lägercentrum var beläget mellan floderna Vistula (eller Wisla) och Sola vid den lilla staden Oswiecim c:a 7 mil från Krakow i södra Polen.

Det tyska namnet på Oswiecim var Auschwitz. Staden har anor från 1100-talet och hade ca 12 000 invånare på 30-talet. Ca 7 000 av dem var judar. Komplexet av läger började etablerades 1940 och befriades av Röda armén den 27 januari 1945. Detta är några hållpunkter i Auschwitz historia:

1 september, 1939

Hitler-tyskland anfaller Polen. Andra världskriget börjar.

6 september 1939

Nazityska trupper rycker fram i Polen och intar bl.a. Krakow, som ligger nära staden Oswiecim.

28 september 1939

Det sista polska motståndet kapitulerar.

15-17 november 1939

Tyskarna bränner ner synagogan i Oswiecim. Ruinerna blir kvar till 1941 då även ruinresterna jämnas med marken.

December 1939

SS-Oberführer Arpad Wigand, inspektör vid säkerhetspolisen i Wroclaw (Breslau) föreslår Oswiecim, beläget några mil från Krakow i södra Polen, som en lämplig plats för ett framtida koncentrationsläger. SS-Oberführerns argument är att de militärbaracker som den besegrade polska armén lämnat i Auschwitz, skulle kunna tas i omedelbart bruk för att inkvartera fångar. Platsen hade goda järnvägsförbindelser och erbjöd dessutom framtida expansionsmöjligheter, framhöll Wigand.

¹ KL står för tyska Konzentrationslager, alltså koncentrationsläger.

Januari 1940

En delegation utsänd av SS-inspektören för Nazitysklands koncentrationsläger Oberführer Richard Glücks, besöker Auschwitz och kommer fram till att platsen inte alls är lämplig för ett koncentrationsläger. Det finns då flera andra lokalisering-alternativ som diskuteras.

25 januari 1940

Glücks beslutar, trots den egna delegationens utlåtande, att informera SS-Reichsführer Heinrich Himmler om Auschwitz och säger då att ”ett koncentrationsläger i en nära framtid kommer att etableras i Auschwitz, en plats som är mycket lämplig för denna typ av statliga läger”. Vid denna tid börjar tvångsuttagna judar utföra förberedelsearbeten för koncentrationslägret.

21 februari 1940

Glücks rapporterar till Himmler att ”sanitära faciliteter redan är installerade” och att ”flera arkitektoniska förändringar genomförts” i Auschwitz. Lägret kan sättas i bruk så fort förhandlingar mellan SS och Wehrmacht är genomförda.

18-19 april 1940

SS-Hauptsturmführer Rudolf Höss, (ej att förväxla med Rudolf Hess, som var Hitlers ställföreträdare) vid denna tidpunkt fortfarande kommandant i KL Sachsenhausen, Tyskland, anländer för första gången till Auschwitz och startar förberedelserna för att etablera ett koncentrationsläger som skall kunna härbärgera 10 000 polska krigsfångar.

27 april 1940

Enligt Höss rapport till Glücks beordrade Himmler denna dag att ett koncentrationsläger skulle etableras i Oswiecim, dvs. i Auschwitz, och att krigsfångar skulle användas vid genomförandet.

4 maj 1940

SS-Hauptsturmführer Rudolf Höss utnämns formellt av Himmler till kommandant i KL Auschwitz. Omedelbart anmäler han att man måste flytta bort 1 200 personer som bor i baracker nära lägerområdet. Han rekviderar även 300 ”lokala judar” till förberedelsearbetet. De arbetade under tiden maj till mitten av juni. För renoveringsarbetet av lägret hyrde han också in lokala polska arbetare.

20 maj 1940

På order av Höss anländer 30 kriminella fångar av tysk nationalitet från Sachsenhausen. De installeras i block 1 och görs till "prison-functionaries". De ska vara "supervisors" åt de övriga fångarna både inom och utom lägret (i arbetskommandona). Samtidigt anländer 15 SS-män från SS kavallerienhet i Krakow för att fungera som lägervakter.

29 maj 1940

40 fångar anländer från KL Dachau vid München i Tyskland ledda av SS-Unterscharführer Beck. Gruppen består av en tysk fånge och 39 polska fångar. De senare är huvudsakligen manliga studenter från staden Lodz i det ockuperade Polen. De har med sig en last taggråd som används för att provisoriskt hägna in lägret. Första taggrådsstängslet sattes upp mot vägen mellan Rajsko och Oswiecim. De som inte var judar fick inte lov att samtala med de judar som också arbetade där.

14 juni 1940

Lägret tas formellt i drift när den första transporten av fångar anländer. Det är 728 polska politiska fångar från fängelset i Tarnow, Polen. Flera i gruppen är av judisk börd. Fångarna placeras i en byggnad som tidigare disponerats av det polska tobaksmonopolet. Byggnaden var belägen nära sidospåret till lägret och avgränsades med taggrådsstängsel. Samtidigt anlände 100 SS-män för att förstärka vaktpersonalen. Bland dem fanns SS-Obersturmführer Josef Kramer som sedermera blev kommandant i Bergen-Belsen. Kramer rannsakades efter kriget av den brittiska militärdomstolen i Lüneburg. Den 13 december 1945 avrättades han i Hameln.

19 juni 1940

Den av Höss beordrade tvångsevakueringen av närboende påbörjas. De första som evakueras är de som bor intill sidospåret mot f d tobaksmonopolet. Områdets lokala arbetsförmedling deltar i aktionen tillsammans med den lokala polisen. 500 personer arresteras varav 250 sänds till Tyskland som tvångsarbetare.

8 juli 1940

Ca 20 familjer som bodde i husen på Legionow-, Krotka- och Polna-gatorna, drivs bort från sina hem och skickas till "Sudeten Mountains" som slavarbetare. Deras hus tas i bruk

som lägerkommendantens kontor och deras tillhörigheter sprids bland SS-männen och deras familjer.

November 1940

Ytterligare en tvångsevakuering genomförs, denna gång i Zasole-distriktet. För att isolera lägret från civilbefolkningen rivs 123 hus i omgivningarna. De fångar som verkställde rivningen kallades "Abbruchkommando", dvs. rivningskommandot. Avsikten är att lägret efterhand ska kunna rymma 10 000 fångar.

1 mars 1941

Högste chefen för SS, Heinrich Himmler, anländer för första gången till Auschwitz för inspektion. I samband med besöket fick Höss tre nya order av Himmler:

- a) Expandera Auschwitz I så att det kan rymma 30 000 fångar.
- b) Bygg ett helt nytt läger, Auschwitz II, för 100 000 fångar i Brzezinka (Birkenau).
- c) Förse IG Farben med 10 000 fångar för att bygga en fabrik i Dwory nära Auschwitz.

April 1941

Fångar från Auschwitz påbörjar bygget av industrianläggningarna Buna Werke i Dwory.

3 september 1941

En transport med ca 600 sovjetiska krigsfångar drivs in i källaren till block nr 11 i Auschwitz I och gasas ihjäl tillsammans med 250 fångar som valts ut från lägersjukhuset. Det var SS-Lagerführer Frizsch som föreslog att man skulle testa gasning med Zyklon B som avrättningsmetod.

Oktober 1941

Uppbyggandet av Auschwitz II Birkenau påbörjas ca 3 km från huvudlägret (Auschwitz I, Stammlager). Vid denna tidpunkt finns i Auschwitz I ca 20 000 fångar. Överbefolkningen skapade svåra sanitära förhållanden och byggarbetet i Birkenau forceras. SS använde krigsfångar från huvudlägret för att utföra arbetet. Varje dag tvingades de att gå till fots till och från Birkenau.

December 1941

Krematoriet i Auschwitz I byggs om så att det även kan användas som gaskammare. SS använder anläggningen för fortsatta experiment med Zyklon B och dödar där sovjetiska krigsfångar.

23 januari 1942

Denna dag är SS-ritningen över gaskammare och krematorium 2 och 3 i Birkenau daterad.

15 februari 1942

Första transporten med judar som dödas med Zyklon B-gas i Auschwitz I genomförs.

20 mars 1942

Två gaskammare tas i bruk i Birkenau. Två hus har byggts om för ändamålet. Polska judar från Oberschlesien blir de första offren.

4 maj 1942

Första "selektionen" äger rum bland fångar som varit flera månader i Birkenau. Fångarna delas upp så att "arbetsdugliga" sänds till arbetsläger och de "arbetsodugliga" skickas vidare till gaskamrarna.

16-18 Juli 1942

9 000 judar som gripits i det ockuperade Frankrike transporteras till Auschwitz. Vid denna tid har "selektioner" börjat genomföras redan när transporterna anländer. De som är arbetsdugliga, i genomsnitt 20 procent, väljs ut och skickas till lägerbarackerna. De återstående, äldre, sjuka, mödrar med barn, gravida kvinnor och individer som såg psykiskt veka ut, sändes direkt till döden i gaskamrar i Birkenau.

2 september 1942

En av SS-läkarna i lägret, Johann Paul Kremer, skriver i sin dagbok: "Jämfört med Auschwitz var Dantes inferno en komedi."

Oktober 1942

Auschwitz III Monowitz etableras i Dwory nära Auschwitz. 10 000 fångar utnyttjas i Monowitz. Där fanns bl.a. IG Farbens fabrik som tillverkade syntetiskt gummi till tyska armén.

26 november 1942

532 norska judar deporteras till Auschwitz. Gruppen anländer till Auschwitz den 1 december. Kvinnor och barn samt äldre gasas omedelbart i krematoriet 2 i Birkenau. Övriga blev slavarbetare i de närbelägna industrierna.

2 februari 1943

Kommendanten i Auschwitz, SS-Hauptsturmbahnführer Rudolf Höss, utfärdar en order om att all icke officiell fotografering i lägret är strängt förbjuden och att den som bryter mot denna order kommer att straffas på hårdast möjliga sätt.

26 februari 1943

Den första transporten med zigenare från Tyskland anländer till Birkenau. De placeras i särskilda baracker som kallas "Zigeunerlager".

22 mars 1943

Gaskammare och krematorium nr 4 tas i bruk i Birkenau.

31 mars 1943

Gaskammare och krematorium nr 2 tas i bruk i Birkenau. Avklädningsrum och gaskammare är inrymda i ett underjordiskt plan.

4 april 1943

Gaskammare och krematorium nr 5 tas i bruk i Birkenau.

25 juni 1943

Gaskammare och krematorium nr 3 tas i bruk i Birkenau.

28 juni 1943

I ett brev från Waffen SS och polismyndigheten i Auschwitz till den centrala SS-administrationen uppges att krematorierna har en kapacitet om 4 756 döda per dygn. Vittnesuppgifter från fångar i "Sonderkommando" efter kriget hävdade att kapaciteten i verkligheten var den dubbla. När transportererna kom som mest intensivt kunde 5 000 döda kremeras bara i krematorierna 2 och 3 och så många som 3 000 i krematorierna 4 och 5.

September 1943

Underläger etableras i Lagisza intill ett kraftverk. Det fanns ca 40 underläger till KL Auschwitz. Fångarna utgjorde en betydande resurs som slavarbetare i naziregimens rustningsansträngningar.

December 1943

Från denna tid samlas kläder, värdesaker och andra tillhörigheter från de mördade i stora baracker i Birkenau. Området kallas "Canada II" av fångarna. Varorna skickades till Tyskland för återanvändning. När lägret befriades fann Röda armen bl.a. sju ton kvinnohår i Canada-barackerna.

Maj 1944

Transporterna till Birkenau hade fram till denna tidpunkt slutat med avlastning vid ett spår vid sidan av lägerområdet. Nu byggs ett spår rakt in i lägret för att snabbare genomföra massmördandet. Det är dessa spår och ramper som idag finns kvar inne på lägerområdet.

2 augusti 1944

Zigenarlägret i Birkenau likvideras och samtliga som är kvar – omkring 3 000 människor – gasas ihjäl under en natt.

30 augusti 1944

874 judiska fångar arbetade i Birkenaus dödsmaskineri två skift, dag och natt, i "Sonderkommando".

7 oktober 1944

En grupp judar tillhörande "Sonderkommando" organiserar en revolt i lägret. Fyra judiska kvinnor smugglade in sprängämnen som överlämnas till revoltmännen. De lyckas spränga gaskammare och krematorium nr 4 samt döda några SS-vakter. De judiska kvinnorna greps och hängdes omedelbart. Flera hundra fångar dödades under eller efter striderna.aktionen innebar att en av fyra mordanläggningar i Auschwitz Birkenau blev förstörd. Den återställdes aldrig i drift.

18 januari 1945

Röda armén rycker fram allt snabbare i Polen. Vitryska fronten under general Sjukov intar Warszawa och nazitysklands trupper retirerar i panik. Den sista dagliga fångkontrollen i Auschwitz före

befrielsen genomförs av de kvarvarande SS-männen. Då hade ca 60 000 fångar drivits ut ur lägret i syfte att till fots förflytta dem till tyska koncentrationsläger. De två sista grupperna ur "Sonderkommando", ca 100 fångar, förs ut ur lägret under SS eskort. De ska evakueras till fots i riktning mot staden Wodzislaw Slaski. Några av dessa fångar som tvingades ut på dödsmarscher mitt i vintern överlevde kriget och kom att avge viktiga vittnesmål om procedurer och faciliteter i dödslägret.

20 januari 1945

Gaskammare och krematorium 2 och 3 sprängs av SS.

23 januari 1945

"Canada" – lagerbarackerna med fångarnas kläder och värdesaker bränns ner till grunden av SS.

26 januari 1945

Gaskammare och krematorium nr 5 sprängs av SS.

27 januari, 1945

Auschwitz-Birkenau befrias av soldater ur Röda arméns 60:e armé inom 1:a ukrainska fronten. Ca 7 000 fångar finns då fortfarande kvar i Auschwitz. En utmärglad judisk kvinna möter de första ryska soldaterna med orden: "Välkomna, segrare och befriare!"

Kvarvarande tyska förband i omgivningen och SS-männen i lägret försöker göra motstånd in i det sista. 231 sovjetiska soldater stupar i striderna kring Auschwitz. Men tyskarna besegras och de återstående SS-vakterna i lägret grips av de ryska soldaterna.

Sovjetförbanden sätter in sina fältsjukvårdsresurser för att rädda så många fångar som möjligt. Många polacker engagerade sig också som frivilliga sjukvårdare i det befriade lägret.

11-29 mars 1947

Rudolf Höss, kommandanten i Auschwitz, rannsakas i The Supreme National Tribunal i Warszawa i Polen. Höss erkänner fullt ut att han som ledare genomfört systematiska massmord, bl.a. i gaskammare och döms till döden.

16 april 1947

Rudolf Franz Ferdinand Höss, kommandant i Auschwitz i flera år, avrättas genom hängning i det forna koncentrationslägret.

25 november–16 december 1947

Högsta domstolen sammanträder i Krakow och rannsakar 40 personer som tjänstgjort i Auschwitz. Bland dem Höss efterträdare som kommendant Arthur Liebehenschel och lägre Gestapo-chef Maximilian Grabner. 23 av de tilltalade dömdes till döden, 16 fick långa fängelsestraff och 1 blev frikänd.

1963 – 1976

Flera processer mot SS-personal som tjänstgjort i Auschwitz genomförs i Frankfurt am Main i Västtyskland. Även i några andra länder där f d Auschwitz-personal spårats upp genomförs processer, bl.a. i Österrike och Tjeckoslovakien.

Under de fem år som lägre var i funktion tjänstgjorde sammanlagt ca 7 000 SS-vakter och annan personal där. Det var stor omsättning på personal och det var bara en mindre del som kom att rannsakas för brotten i Auschwitz.

Det är fortfarande osäkert hur många människor som mördades i Auschwitz, men den moderna forskningen om Förintelsen har kunnat slå fast att minst 1,3 miljoner blev deporterade till lägre under de fem år det existerade. Ca 233 000 överlevde och därav drar man slutsatsen att minst 1,1 miljon inte gjorde det.

Av dem som gick under i Auschwitz var c:a 960 000 judar, 70 000 – 75 000 polacker, 21 000 zigenare, 15 000 sovjetiska krigsfångar och 10 000 – 15 000 fångar av andra nationaliteter.

Här finns mer information:

The Auschwitz-Birkenau State Museum in Oswiecim:
”Auschwitz – Nazi Death Camp. Editor: Franciszek Piper och
Teresa Swiebocka, 1996.

Primo Levi: ”Är detta en människa?” Bonniers 1988.
Månocket 1998.

”Anne Franks dagbok.” Publicerad av fadern Otto Frank.
LL-förlaget 1997.

www.auschwitz.org.pl är Auschwitz-museets officiella
hemsida. Här finns uppgifter om lägret på flera olika språk.
Förintelselägrens egen webbplats med historik, litteratur och
länktips.

www.holocaustsurvivors.org är en webbsida där överlevande från
Koncentrationslägren berättar (både film och ljud).

www.levandehistoria.se innehåller också artiklar och länkar.

Att diskutera:

- Ibland kan man träffa på människor som hävdar att Förintelsen är en bluff, att det inte förekom ett systematiskt folkmord på Europas judar i Auschwitz eller någon annanstans. Hur kan vi veta att Förintelsen har inträffat?

7. Konsekvenserna av nazism och rasism.

En viktig del av nationalsocialismen är den s.k. rasideologin, dvs. tanken att olika människor på grund av s.k. ras eller etnisk tillhörighet skulle vara mer eller mindre värda. Den tanken dog inte med Adolf Hitler utan de rasistiska idéerna lever kvar. Det finns tyvärr många som betraktar en del folkslag som mindre värda.

Nazism och rasism har lämnat många avskyvärda spår i historien:

- Förintelsen av judar och romer under andra världskriget
- Apartheid i Sydafrika
- Förtryck och diskriminering av de svarta i USA
- Massmord på indianska urbefolkningar i Amerika
- Förtryck och folkmord av ursprungsbefolkningen i Australien,
- Förtryck och diskriminering av samer och romer (zigenare) i Sverige
- Hatiska attityder mot flyktingar och invandrare i Sverige och många andra stater.

Det är med andra ord väl dokumenterat att rasism i olika former har varit och är vanlig i en rad olika sammanhang. I praktiken vilade de gamla kolonialvärlderna på en form av rasism med utrotning eller kraftig decimering av ursprungsfolk (som i t ex USA) och slaveri som följd. Historiskt finns det många exempel på länder och stater som hävdade rätten att utvidga sina områden genom att mörda och förslava ”undermåliga raselement”.

Det som är nytt på 1800-talet är att rasismen ges en vetenskaplig ”fernissa”. Här i Sverige hade vi fr.o.m. 1920-talet Statens Rasbiologiska Institut, där ledande företrädare bl.a. hävdade att det gick att särskilja olika raser och gruppera dem i ”bättre” och ”sämre” och att ursprungsfolk som samer mår bäst av att isoleras från andra och leva primitivt vilket ledde till onödigt lidande. Nazismen utvecklade rasbiologin och hävdade att zigenare av naturen (dvs. av ”rasskäl”) var tjuvar och mindre värda än andra. Judarna var lågt stående och liknades i en av nazismens värsta propagandafilmer vid råttor, som det gäller att utrota.

Idag vet vi – inte minst genom modern medicinsk forskning – att det som kallades rasbiologi var ren bluff och vetenskapligt helt fel. Men fortfarande sprids många rasistiska skrifter, inte minst av nazister och högerextrema grupper. Själva utgångspunkten är ofta synsättet ”vi är bättre, dom är sämre” och detta synsätt rättfärdigar förtryck och rasism.

När man möts av sådan propaganda är det bra att komma ihåg vilka konsekvenser nazism och rasism kan få. De flesta moderna forskare hävdar att nazisterna mördade c:a 6 miljoner judar och omkring en miljon romer under andra världskriget. Som en direkt följd av en rasideologisk övertygelse.

Lyckligtvis finns också en världsomspännande enighet hos staterna och folken om principer riktade mot rasism och alla ideer om att det skulle finnas ”sämre människor”. Denna enighet är formulerad i artikel 1 och 2 i FN: s förklaring om de mänskliga rättigheterna:

Artikel 1: ”Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter. De äro utrustade med förnuft och samvete och böra handla gentemot varandra i en anda av broderskap.”

Artikel 2: ”Envar är berättigad till alla de fri och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.”

Här finns mer information:

www.un.dk: FN:s nordiska informationskontor med faktablad om Mänskliga rättigheter, Barnens rättigheter och mycket annat.

Sven Lindqvist: Utrota varenda jävel. Bonniers 1999.

Björn Kumm: Terrorismens historia. Bonniers 1997.

www.sfn.se: Svenska FN-förbundets hemsida

www.sverigemotrasism.nu: En portalsida med en rad länkar mot rasism.

Att diskutera:

- Ännu har världen lång väg till att FN: s förklaring om de mänskliga rättigheterna efterföljs i praktiken. Vilka är de främsta kriterierna för att vi ska lyckas i denna strävan?

Annat bra material för dig som är lärare

Ett axplock av Forum för levande historias produktion och verksamhet som vänder sig till dig som arbetar i skolan.

Fortbildning

Vi arrangerar löpande seminarier och fortbildningar för lärare. Aktuellt program finns alltid på vår hemsida.

... om detta må ni berätta...

En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945. Finns översatt till ett tiotal språk. Boken kan beställas eller laddas ned i PDF-format på www.levandehistoria.se.

Tipskatalog

En omfattande tipskatalog med litteratur, film, organisationer och länkar. Kan användas både av lärare och elever för att få fördjupad kunskap om Förintelsen, men också för undervisning om demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter.

Intoleransrapporten

Forum för levande historia har tillsammans med Brottsförebyggande rådet (BRÅ) genomfört en attityd- och värderingsundersökning bland svenska ungdomar. Enkäten var fokuserad kring fyra teman; rasism, antisemitism, homofobi och islamofobi.

En lärarhandledning finns som ger lärare verktyg att diskutera resultaten från undersökningen i klassrummet.

Nyhetsbrev för pedagoger

Forum för levande historia ger ut ett speciellt nyhetsbrev för pedagoger. Nyhetsbrevet tar upp aktuella frågor samt presenterar seminarier, utbildningar och material för lärare och pedagoger.

Läs om mer material och beställ på:
www.levandehistoria.se

Forum för levande historia

Box 2123, 103 13 Stockholm

Tel: 08-723 87 50

Fax: 08-723 87 59

E-post: info@levandehistoria.se

Hemsida: www.levandehistoria.se